

Lapsen psykososiaalisen terveyden arviointimenetelmä 4–13-vuotiaille

Lapsen nimi	Henkilötunnus
Lomakkeen täyttäjän nimi ja virka-asema	
Täyttöpäivämäärä ja toimipaikka	

Valitkaa kunkin kysymyksen kohdalla lapsen tämänhetkistä tilannetta parhaiten kuvaava vaihtoehto. Kussakin kysymyksessä huomioidaan yksi, vakavin vaihtoehto. Ohjeet sivuilla 2–3.

<p>1. Kehitys ikätasoon nähden Ei viivästyä eikä sen riskiä..... 0 Vähäinen viivästyminen tai viivästyminen riski..... 1 Kohtalainen tai vakava viivästyminen ..... 2</p> <p>2. Toimintakyky kotiympäristössä (päivittäisten toimien sujuminen, oireilun vaikutus) Ei ongelmia..... 0 Vähäisiä ongelmia..... 1 Kohtalaisia tai vakavia ongelmia..... 2</p> <p>3. Toimintakyky päivähoitossa/koulussa ja oppiminen Ei ongelmia..... 0 Vähäisiä ongelmia..... 1 Kohtalaisia tai vakavia ongelmia..... 2</p> <p>4. Toimintakyky ystävien kanssa ja muissa sosiaalisissa suhteissa (päivähoito, koulu, vapaa-aika, harrastukset) Ei ongelmia..... 0 Vähäisiä ongelmia..... 1 Kohtalaisia tai vakavia ongelmia..... 2</p> <p>5. Vanhempien kyky säädellä lapsen tunne-elämää ja käytöstä (päivittäisten toimien sujuminen, oireilun vaikutus) Ei ongelmia..... 0 Vähäisiä ongelmia..... 1 Kohtalaisia tai vakavia ongelmia..... 2</p> <p>6. Sisäänpäin suuntautuvat oireet (esim. ilottomuus, masentuneisuus, kiinnostuksen vähäisyys, vetäytyminen, ahdistuneisuus) Ei oireita..... 0 Vähäisiä oireita..... 1 Kohtalaisia tai vakavia oireita..... 2</p> <p>7. Ulospäin suuntautuvat oireet (esim. uhmakuus, aggressiivisuus, levottomuus, häiritsevä käytös) Ei oireita..... 0 Vähäisiä oireita..... 1 Kohtalaisia tai vakavia oireita..... 2</p>	<p>8. Vakavan mielenterveyshäiriön epäily tai itsetuhoisuuden tai muiden vahingoittamisen riski Ei epäilyä, ei riskiä..... 0 Vähäinen epäily tai riski ..... 4 Kohtalainen tai vakava epäily tai riski..... 8</p> <p>9. Perheen toimintakyky tai lapsen vaikuttavat perhetekijät Ei ongelmia / ei tiedossa..... 0 Vähäisiä ongelmia..... 1 Kohtalaisia tai vakavia ongelmia..... 2</p> <p>10. Onko lapsen perheessä tai lähisuvussa esiintynyt mielenterveyden häiriötä? Ei / ei tiedossa..... 0 Kyllä, sisaruksilla tai lähisuvussa..... 1 Kyllä, vanhemmalla..... 2</p> <p>11. Päihteiden käyttö Ei ongelmia / ei tiedossa..... 0 Riski- tai ongelmakäyttöä vanhemmalla ..... 2 Päihteiden käyttöä lapsella..... 2</p> <p>12. Perheväkivalta Ei / ei tiedossa..... 0 Sisarusten välillä ..... 1 Kyllä, vanhempien välillä tai lapsiin kohdistuvaa..... 2</p> <p>13. Aiemmin todettu lapsen erityisen tuen tarve (kehityksellinen, psykososiaalinen) Ei tarvetta / ei tiedossa..... 0 Lievä tai ohimenevä..... 1 Kohtalainen tai voimakas, pitkäaikainen tai jatkuva..... 2</p> <p>14. Onko vanhemmalla huolta lapsensa tunne-elämästä, käyttäytymisestä, keskittymisestä tai toisten kanssa toimeen tulemisesta? Ei huolta..... 0 Vähäistä huolta..... 1 Kohtalaista tai vakavaa huolta..... 4</p>
--	---

KOHTIEN 1–14 PISTEMÄÄRÄ YHTEENSÄ

OHJEET

Kaikki kysymykset, jotka ilmentävät huolta lapsen tai perheen tilanteesta on huomioitava. Yksittäinenkin huoli otetaan puheeksi vanhempien kanssa, arvioidaan huolen vaikutusta lapsen psykososiaaliseen terveyteen ja kehitykseen sekä arvioidaan mahdollista tuen tarvetta.

Kokonaispistemäärä 4–7 viittaa lapsen tai perheen tuen, lisäselvittelyjen tai hoidon tarpeeseen perusterveydenhuollossa ja peruspalveluissa (päivähoito, esikoulu, oppilashuolto, perhetyö). Yhteistyöverkoston kokoaminen lapsen tuen ja hoidon suunnitteluun ja sen toteutukseen on tärkeää.

Kokonaispistemäärä 8 tai enemmän viittaa siihen, että on harkittava lastenpsykiatrista konsultaatiota, lastenpsykiatrista kuntaan tuotuja palveluita tai lapsen lähettämistä erikoissairaanhoidon lastenpsykiatriseen arvioon. Mikäli kokonaispistemäärä kertyy pääosin perheen toimintakykyä ja kuormitustekijöitä kuvaavista kysymyksistä (kysymykset 9-12), on ensisijaisesti harkittava perheen ohjaamista muiden erityispalveluiden piiriin (aikuisen mielenterveys- tai päihdepalvelut, lastensuojelu tai muu sosiaalitoimi).

* * *

Monissa arviointilomakkeen kysymyksissä arvioidaan kuvatus oireen tai ongelman vaikeusastetta. *Vähäiset oireet/ongelmat* ovat yleensä tunnistettavia, mutta ne eivät vaikeuta lapsen tai perheen toimintakykyä. *Kohtalaiset ja vakavat oireet/ongelmat* heikentävät lapsen tai perheen toimintakykyä, tuottavat kärsimystä ja vaativat tarkempaa arviota sekä tuen tai hoidon järjestämistä. Lapsen toimintakykyä verrataan odotettavissa olevaan tavanomaiseen ikätasoiseen selviytymiseen ja taitoihin eri tilanteissa.

1. Kehitys ikätasoon nähden

Yleisarvio lapsen kehityksellisestä tilasta. Tässä huomioidaan perinnölliset ja synnynäiset sekä muista syistä aiheutuneet kehitysviivästymät tai kehityksen poikkeamat, lapsen neurologinen ja kielellinen kehitys, kognitiivinen taso ja psykososiaalinen kehitys.

2. Toimintakyky kotiympäristössä (päivittäisten toimien sujuminen, oireilun vaikutus)

Päivittäisten toimien sujuvuuteen kuuluvat ikätasoiset itsestä huolehtimisen taidot kuten ruokailu, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen, wc-käynnit, pukeutuminen ja nukkuminen. Lapsen kyky säädellä käytöstään ja tunne-elämäänsä ilmenee kotiympäristössä erityisesti turhautumis- ja pettymystilanteissa sekä siinä, miten hän ottaa vastaan vanhemman ohjausta. Tässä huomioidaan myös omista ikätasolle sopivista tehtävistä, kuten kotitöistä ja koulutöistä, huolehtimisen taito.

3. Toimintakyky päivähoitossa/koulussa ja oppiminen

Tässä arvioidaan lapsen oppimisen edellytykset ja siihen vaikuttavat tekijät kuten oppimiskyky, oppimismotivaatio, tarkkaavuus ja ryhmässä toimimisen taidot. Huomioidaan myös lapsen kyky toimia yleisten ohjeiden ja odotusten mukaan sekä siirtymätilanteiden sujuvuus.

4. Toimintakyky ystävien kanssa ja muissa sosiaalisissa suhteissa (päivähoito, koulu, vapaa-aika)

Lapsen sosiaalisia taitoja suhteessa ikätovereihin arvioidaan päivähoitossa, koulussa, vapaa-ajalla ja harrastuksissa. Tässä huomioidaan, onko lapsi kiinnostunut vuorovaikutuksesta, onko hänellä kyky tehdä sosiaalisia aloitteita ja kyky ylläpitää toverisuhteita sekä onko hänellä taitoja ratkaista ristiriitoja.

5. Vanhempien kyky säädellä lapsen tunne-elämää ja käytöstä (päivittäisten toimien sujuminen, oireilun vaikutus)

Vanhemmalta kysytään, miten arjen haastavat tilanteet sujuvat lapsen kanssa. Keskustellaan tunnetilojen jakamisesta lapsen kanssa; ilojen jakamisesta, lohduttamisesta, rauhoittamisesta ja lapsen negatiivisten tunnetilojen sietämisestä. Keskustellaan siitä, millaisilla kasvatukseen vanhemmat ohjaavat ja rajaavat lapsensa käytöstä esimerkiksi pettymystilanteissa tai lapsen vastustaessa vanhemman ohjeita.

Keskustellen vanhemman kanssa arvioidaan hänen kykyään ymmärtää lapsen viestejä ja tarpeita sekä vastata niihin ikätasoon sopivalla tavalla. Arvioidaan, onko vanhemman kokemus suhteestaan lapseen yleensä ottaen myönteinen ja kokeeko vanhempi selviytyvänsä riittävän hyvin lapsensa tunteiden ja käytöksen säätelyssä lapsen ikätasoisien tarpeiden mukaan. On otettava huomioon myös lapsen erityisen tuen tarpeen vaikutus.

Isompien lasten kohdalla vanhempien kyky säädellä lapsen tunne-elämää ja käytöstä näkyy myös lapsen omana kykynä säädellä tunneilmaisuaan ja käytöstään eri tilanteisiin sopivilla ja sosiaalisesti hyväksytyillä tavoilla.

Lapsen psykososiaalisen terveyden arviointimenetelmä 4–13-vuotiaille

6. Sisäänpäin suuntautuvat oireet (esim. ilottomuus, masentuneisuus, kiinnostuksen vähäisyys, vetäytyminen, ahdistuneisuus)

Oireet on täsmennetty arviointilomakkeessa.

7. Ulospäin suuntautuvat oireet (esim. uhmakkuus, aggressiivisuus, levottomuus, häiritsevä käytös)

Oireet on täsmennetty arviointilomakkeessa.

8. Vakavan mielenterveyshäiriön epäily tai itsetuhoisuuden tai muiden vahingoittumisen riski

Vakavalla mielenterveyshäiriöllä tarkoitetaan lapsen itsetuhoisuutta, psykoottisuutta tai sen epäilyä, vakavia impulssikontrollin häiriöitä, vakavia syömishäiriöitä tai päihdehäiriöitä.

Itseä vahingoittavaksi käytökseksi luetaan lapsen puheet itsensä vahingoittamisesta, suunnitelmat tai suorat pyrkimykset vahingoittaa itseään sekä itseä vahingoittavat teot. Tapaturma-alttius, toistuvat tapaturmat ja kyvyttömyys suojella itseään ikätasoisesti ovat itseä vahingoittavaa käytöstä.

Muiden vahingoittamisen riski on kohonnut, mikäli lapsi uhkaa muiden vahingoittamisella tai käyttäytyy muita vaarantaen. Vakavaa käytösoireilua ovat esimerkiksi hyökkäävyys, tulien sytyttely ja julmuus eläimiä kohtaan.

Todentaju on heikentynyt, mikäli lapsi ei pysty erottamaan ikätasoisesti rajaa toden ja kuvitellun välillä tai hänellä on outoja ajatuksia tai epätavallisen voimakkaita pelkoja.

Kohtalaiset tai vakavat ongelmat näissä asioissa vaativat pikaista tarkempaa tutkimusta ja hoitoa. Nämä oireet vaativat sekä psykiatrasta että usein myös lastensuojelullista arviota ja hoitoa.

9. Perheen toimintakyky tai lapsen vaikuttavat perhetekijät

Tässä arvioidaan monenlaisia perheen toimintakykyyn tai lapsen vaikuttavia kuormitustekijöitä: työttömyys, työhön liittyvät muut ongelmat, taloudellinen ahdinko, somaattinen sairastavuus perheessä, vanhempien kasvatuserimielisyydet, parisuhdeongelmat, vanhempien ero, huoltajuuskiistat, uupumus, perhekriisit. Otetaan huomioon myös aiempien tai ajankohtaisten traumaattisten kriisien vaikutus. Adoptio- ja sijaislasten kohdalla tulee huomioida mahdolliset lapsen vaikuttaneet adoptiota/sijoitusta edeltävät traumaattiset kriisit ja perheen kuormitustekijät. Perheen mielenterveys- ja päihdeongelmat arvioidaan kysymyksissä 10 ja 11.

10. Onko lapsen perheessä tai lähisuvussa esiintynyt mielenterveyden häiriöitä?

Otetaan huomioon tämänhetkiset ja aiemmat mielenterveyden häiriöt. Adoptio- ja sijaislasten kohdalla tulee huomioida biologiset vanhemmat ja lähisuku.

11. Päihteiden käyttö

Päihteellä tarkoitetaan alkoholia, erilaisia huumausaineita ja päihtymystarkoituksessa käytettäviä lääkkeitä. Lapsilla päihteiden käyttöön lasketaan myös tupakointi. Erityisesti tupakoinnin varhainen aloittaminen on riski lapsen terveelle kehitykselle.

Huomioidaan mahdollinen aiempi (raskaudenaikainen) päihteidenkäyttö, tämänhetkinen riskikäyttö tai päihdeongelmat. Molempien vanhempien päihteiden käyttöä arvioidaan: mitä päihteitä käytetään, kuinka paljon ja kuinka usein. AUDIT-kyselyn käyttö on suositeltavaa. Vanhemman kanssa arvioidaan, miten vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa lapseen. Tarvittaessa vanhempaa tuetaan ja häntä ohjataan päihdepalvelujen piiriin. Adoptio- ja sijaislasten kohdalla tulee huomioida biologisten vanhempien mahdollisen päihteiden käytön vaikutukset yhtenä lapsen oireita selittävänä tekijänä.

12. Perheväkivalta

Perheväkivaltaan lasketaan kuuluvaksi parisuhdeväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta ja sisarusten välinen väkivalta. Fyysistä väkivaltaa on kaikenlainen kivun tuottaminen toiselle, myös fyysinen kurittaminen kuten tukistus, luunapit ja läimäyttely. Perheväkivallaksi luetaan fyysisen väkivallan lisäksi lapsen laiminlyönti ja emotionaalinen väkivalta kuten halventaminen, kiusaaminen, alistaminen tai uhkailu. Arvioinnissa tulee huomioida myös adoptio- ja sijaislasten aiemmat kokemukset biologisissa perheissään yhtenä lapsen oireita selittävänä tekijänä.

13. Aiemmin todettu lapsen erityisen tuen tarve (kehityksellinen, psykososiaalinen)

Selvitetään, onko lapselle aiemmin suositeltu erityistä tukea tai onko lapsi saanut kehityksellistä, kielellistä tai psykososiaalista hoitoa tai kuntoutusta: puheterapia, päivähoidon tai koulun tukitoimet, toimintaterapia, neuropsykologinen kuntoutus, mielenterveyspalvelujen tai lastensuojelun tukitoimet tai sijoitus/adoptio.

Lieväksi tuen tarpeeksi luetaan ohimenevä peruspalvelujen avulla korjaantuva tilanne.

Kohtalaiseksi ja voimakkaaksi tuen tarpeeksi luetaan tilanteet, joissa lapsen oireet tai hänen kehitykseensä vaikuttavat riskitekijät ovat vaatineet pidempiaikaista tukea tai hoitoa. Voimakkaaseen tuen tarpeeseen voi liittyä myös lapsen äkillinen vakava oireilu tai jatkuva tuen tarve psykkisen häiriön vuoksi.

14. Onko vanhemmalla huolta lapsensa tunne-elämästä, käyttäytymisestä, keskittymisestä tai toisten kanssa toimeen tulemisestä?

Vanhemmilta kysytään, onko heillä huolta mistä tahansa lapsensa hyvinvointiin liittyvästä asiasta tai ovatko vanhemmat huolissaan lapsella mahdollisesti jo todetusta vaikeudesta.